

הוריות ו

משה שווערד

שביעי של פסח

1. תוספות הרא"ש מסכת הוריות דף ו עמוד א

והא אין כפרה למתים. כלומר היאך הקריבו הבאים מהשבי בני הגולה על דור של צדקיהו שחטאו הלא אין כפרה למתים, לא יהא אלא דאפרשינהו מחיים ומתו דתו לא קרבי דחטאת שמתו בעליה למיתה אזלא כ"ש הנך דלא אפרשו מחיים דאין מביאין עליהם אחר מותם.

2. מהר"ץ חיות מסכת הוריות דף ו עמוד א

גמרא ראויה כפרה זו שתכפר על יוצאי מצרים. נ"ב ובספרי פ' שופטים דרשו כפר אשר פדית אלו המתים. מלמד שגם המתים צריכים כפרה. ועי' א"ח הל' שבת סי' רפ"ד ס"ז וכתבו שנובע מזה הזכרת נשמות שנהוג אצלנו. ואולם מכאן משמע דרק על יוצאי מצרים שמתו אז. ולא הובא בשבילם עגלה. ועי' בס' שער יוסף שהאריך ליישב הסתירה:

3. ספר אז ישיר - מתן תורה

תקנ * אז ישיר • _____ * מאמרי חג שבועות

* בעבור זה עשה ה' לי - כלל ישראל ולא בני ישראל

הגאון ר' שמעון שוואב זצ"ל דן בשאלה, כיצד יכולים אנו לומר בליל הסדר בעבור זה עשה לי ה' בצאתי ממצרים, כשבאמת עברו כבר אלפי שנים מייציאת מצרים, ואבותינו הם אלו שיצאו ממצרים, ולא אנו.

ותשובת שאלה זו באמת פשוטה, שכלל ישראל אינו אוסף של יחידים שהתקבצו יחדיו לתועלת השותפים, דהיינו שותפות הקיימת לזמן ותועלת מוסוימים, אלא כלל ישראל הוא גוף אחד גדול המורכב מפרטים, שכל אחד ואחד מבני ישראל הוא חלק אחד מהגוף הנקרא כלל ישראל, וע"כ כל אחד ואחד מבני ישראל בכל דור ודור יכול להתייחס לכל האירועים וההתרחשויות שעברו על כלל ישראל במשך כל הדורות בצורה אישית, כאילו הוא בעצמו חווה והשתתף באותם אירועים. גם כאשר מתחלפים פרטים עדיין ניתן לומר שהגוף עצמו לא השתנה, וע"כ אנו, בזמן הזה, יכולים לומר שאנו יצאנו ממצרים, מאחר וכלל ישראל יצאו ממצרים ואף אנו חלק מכלל ישראל.²

זו כוונת בעל ההגדה שבכל דור ודור חייב כל אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שחובת כל אחד ואחד מבני ישראל לראות את עצמו כחלק מהגוף הגדול הנקרא 'כלל ישראל', וכאשר רואה הוא את

ב ויסוד הדברים נמצאים בספר, Rav Schwab on Prayer, Pg. 556

והמשיל שם דבר זה לאדם שנחבל בידו, שאף לאחר שנים רבות שהחלים והמכה חלפה ועברה מן העולם, יכול הוא לומר שנחבלה ידו, כי למרות שכל התאים שנפגעו בחבלה הוחלפו בתאים חדשים, שכן טבע ה' בגוף האדם שבמשך הזמן מתחלפים התאים וכן הוא תהליך הריפוי, מ"מ לא השתנה שמו של האיבר או הגוף על ידי שהתחלפו התאים. אף כלל ישראל נחשבים לגוף אחד שאפילו כאשר מתחלפים חלקים מהגוף, שאנשים נולדים ונפטרים, הגוף עצמו קיים ששם כלל ישראל אינו משתנה.

ולפי דברי הגר"ש שוואב זצ"ל ניתן לבאר את דברי הרמב"ם (פ"ד מפסולי המוקדשין ה"א), שההלכה למשה מסיני שחטאת שמתו בעליה תמות אינה נוהגת בחטאת ציבור, לפי שאין כל ישראל מתים. כלומר, ה'ציבור' מורכב מיחידים מתחלפים, ולכן גם אם נפטרו כל היחידים שהיו את ה'ציבור' בשעת הפרשת החטאת, והציבור מורכב כיום מיחידים אחרים, אין לחטאת זו דין 'חטאת שמתו בעליה', מכיון שה'ציבור' עדיין קיים, אלא שהיחידים ממנו הוא מורכב התחלפו.

כאיש אחד בלב אחד ❧ ————— • אז ישיר ❧ תקנא

עצמו כחלק בלתי נפרד מכלל ישראל, ממילא הרי זה כאילו יצא הוא בעצמו ממצרים.

❧ הבט נא השמימה וספור הכוכבים

הגר"ש (מעין בית השואבה בראשית ט"ו, ע' ל"א) מבאר את האיסור למנות את בני ישראל על דרך יסוד זה, שמטרת המנין היא לדעת את כל הפרטים המרכיבים את הכלל, ומאחר וכל בני ישראל, הן הנמצאים, הן אלו שעברו מן העולם, והן אלו העתידים להיוולד, נחשבים לחלק מהכלל, הרי שהמנין שנעשה בזמן מסוים איננו משקף את כלל ישראל באמת, אלא רק את אנשי אותו הדור שהשתתפו במנין בפועל, ועל ידי המנין נעשה עיוות גדול כיון שחסרים כל הדורות שקדמו למנין ושעתידים להיות, שכל הדורות יחד מרכיבים את הגוף הנקרא 'כלל ישראל', וז"ל:

ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהיה זרעך'.

ובפשוטו משמע שרק כל זרעו של אברהם במשך כל הדורות ביחד יהיו כמו הכוכבים, ואמנם אחר כך אנו מוצאים שכבר בדורו של משה אמר להם (דברים א') 'והנכם היום ככוכבי השמים לרוב', על אף שהיה מספר בני ישראל כשישים ריבוא.

ויתכן לומר שבאמת מה שאי אפשר לספור את הכוכבים אינו משום שהם כל כך מרובים, שהרי כל דבר שאפשר לראותו אפשר לספור אותו, רק מפני שיש רבבות אלפי כוכבים שהם רחוקים ביותר לא שלטה בהם עין, וזו היא סיבת מניעת האפשרות לספרם.

ויש לומר שלכן אסור למנות בני ישראל (ודוד המלך נענש על זה) שעליהם נאמר 'וחיי עולם נטע בתוכנו' והיינו שבאמת כל איש מבית ישראל מחובר הוא אל מקור החיות וחיותו נמשכת לעולמי עד, וא"כ גם את אשר איננו פה עמנו היום הם עדיין חיים וקיימים, ואם אנו מונים את הנראים לנו ואומרים שכך וכך הוא מספר בני ישראל, הרי זו כפירה ב'חיי עולם' של כלל ישראל, שהרי גם כל אותן שנפטרו כבר ואינם נראים לנו הם בכלל, וכמו בהמשל של הכוכבים כמבואר.

תקנב ❧ אז ישיר • ————— ❧ מאמרי חג שבועות

כלומר, מה שנמשלו ישראל לכוכבי השמים הוא לא מפני שהכוכבים רבים הם וקשה לספור אותם, אלא מפני שהסיבה שאי אפשר לספור את הכוכבים הוא שישנם כוכבים רבים שאינם נראים, וכן הוא בכלל ישראל שאין אפשרות למנותם, כיון שבמנין של כלל ישראל יש לכלול את כל החלקים, ודבר זה איננו אפשרי כיון שאף אלו שנפטרו וחלפו מן העולם, ואף אלו שעתידיים להיוולד, נחשבים חלק מהמנין.

מנין של כלל ישראל המשקף מספר מסוים בדור מסוים, מעוות את המושג של 'כלל ישראל' כגוף אחד, שחסרים חלקים נרחבים מן המנין. המנין בעצם מנוגד לתפיסה של כלל ישראל כגוף אחד הכולל בתוכו את כל נשמות ישראל, מהתהוות כלל ישראל ועד סוף כל הדורות, ומציאותו של כלל ישראל מורכב מכל הנשמות הללו.

תקנד ❧ אז ישיר • ❧ מאמרי חג שבועות

❧ כפר לעמך אשר פדית

בדרך דומה מבאר הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל (ע"פ דברי הגר"צ שכטר שליט"א בספר נפש הרב ע' נ' נ"א) את כפרת העגלה הערופה ואת תפילת הכהנים כשאמרו 'כפר לעמך ישראל אשר **פדית** השם' בשעת קיום מצוות עגלה ערופה, וז"ל:

וענין זה של צירוף הדורות קשור הוא עם הבנת המושג של 'כלל ישראל'. דהנה בסוף ס' שופטים בפרשת עגלה ערופה מבואר שהכהנים אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדית ה', ודרשו ע"ז בגמ' הוריות (ו') דהך לישנא [דאשר פדית ד'] קאי איוצאי מצרים, דיש לפעמים כפרת היחיד [כקרבן חטאת וכיוצא בן] ולפעמים יש כפרת הצבור, והיות שעגלה ערופה היא כפרת הצבור, חלה היא כפרתה לא רק על אנשי העיר הקרובה אל החלל, ולא רק על כל היהודים שהם בחיים ביום ההוא של עריפת העגלה, אלא על כל כלל ישראל כולו, ומושג זה כולל אפי' דור המדבר שיצאו ממצרים, ד'כלל ישראל' הוא מושג מיטפיסי בפני עצמו, אשר לגבי המושג הזה עלינו לומר שהכלל הוא יותר מאשר קיבוץ כל פרטיו, דיש קרבן השותפים ויש קרבן הצבור, ואין דינם זהים כלל וכלל, דכלל ישראל איננו רק צירוף כל היחידים ביחד, אלא כאמור, יחידה מחודשת כשלעצמה, הכוללת כל היהודים שכבר עברו מן העולם, וכל אלו העתידים להיוולד, ביחד עם כל אלו שהם כעת בחיים. וזה בניגוד למימרה העממית של ימי הביניים - שהעבר אין והעתיד עדיין וההנהו כהרף עין וכו'. דאילו לפי השקפת התורה, העבר עדיין איתנו, והעתיד חשוב ג"כ כאילו הוא כבר איתנו היום.

כלומר, חז"ל דרשו את דברי הכהנים שאמרו 'כפר לעמך ישראל אשר פדית' על יוצאי מצרים שהקב"ה פדאם ממצרים, ומבאר הגרי"ד שהעגלה הערופה הינה כפרת הציבור, דהיינו שקרבן חטאת הוא כפרת יחיד שנועד לכפר על אדם יחיד, אך העגלה הערופה היא כפרת הציבור, שהעגלה באה לכפר על הציבור כולו כיחידה אחת, כגוף אחד, ולא כסתם צירוף של אנשים רבים. מחמת כן אין הכפרה מוגבלת לאנשי העיר הקרובה אל החלל, אלא על כל כלל ישראל, ולא רק על החיים אלא אף על אלו שהיו ואינם, ובכלל זה יוצאי מצרים.

כאישי אחד בלב אחד * _____ • אז ישיר * תקנה

הרי שכלל ישראל בהיבט זה נחשב ליחידה אחת מאז שיצאו ממצרים ונעשו לעם ועד סוף כל הדורות, יחידה משותפת הקיימת כגוף אחד, ובהיבט זה הרי שהעבר ההווה והעתיד מתמזגים יחדיו ויוצרים את הגוף המכונה 'כלל ישראל'.

מחמת כן עריפת העגלה מכפרת אף על אלו שכבר חלפו מן העולם, כי בכל מה שקשור לגוף הנקרא 'כלל ישראל' אין כל הבדל בין העבר ההווה והעתיד.

5. תוספות הרא"ש מסכת הוריות דף ו עמוד א

ה"ג רש"י א"ל רב יוסף כהנים קאמרת שאני כהנים דאיקרו קהל דכתיב על הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. ופי' דהאי קהל משמע דקאי נמי אכהנים ומשום דאיקרו קהל קאמר ר"ש דחטאת דידהו כחטאת הקהל דמי ואינה מתה אבל חטאת השותפין ס"ל דמתה ומתוקמא שפיר כר"ש, וגירסא זו אינה נכונה דאדרבה מדהוציא כהנים מכלל עם הקהל מכלל דלאו קהל מיקרו. ונראה כג' ספרי ספרד כהנים קאמרת כהנים עם לעצמן איקרו. מדחלק כהנים מעם הקהל מכלל דחשובים עם לעצמן כמו עם הקהל כי שקלם כנגד עם הקהל.

6. תוספות הרא"ש מסכת הוריות דף ו עמוד ב

ופריך אלא מעתה ליתו פר בהוראה. כיון דחשיבי עם לעצמם כנגד עם הקהל א"כ כשחטאו בהוראת ב"ד עם הצבור יביאו פר לעצמן. וכי תימא ה"נ נפיש ליהו פרים. דשבת לוי יביאו ב' פרים.

אמר רב אחא שבט לוי אינו קרוי קהל. דכל אותן שלא נטלו חלק בארץ אינם קרוים קהל, ומיהו כהנים נהי דלא מיקרו קהל מ"מ הכתוב קראם עם בפני עצמם ושקלם עם הקהל וכצבור דמו ואין חטאתם מתה, אבל חטאת שותפים ס"ל לר"ש דמתה ומתוקמא ברייתא שפיר כר"ש.

7. תוספות הרא"ש מסכת הוריות דף ו עמוד ב

והכי מסקי' דאפרים ומנשה לא אקרו שבטים לענין פר אלא שבט יוסף מייתי פר ושבת לוי אקרי קהל ומייתי פר, אבל כהנים נהי דעם איקרו קהל מיהא לא איקרו. וקבעי תלמודא מאי הוה עלה משום דאתוקמו דברי רב יוסף קבעי תלמודא הי מנייהו עיקר דברי אביי או דברי ר"י. ומסיק דדברי אביי עיקר דכי היכי דגבי צבור אר"ש ילמוד סתום מהמפורש ה"ה נמי גבי חטאת השותפין דאין נקבה ותמורה בחטאת השותפין. ולשיטת רש"י ז"ל (ד"ה אלא אמר כו') נדחו דברי ר"י דע"כ כהנים לא איקרו קהל דא"כ נפיש ליהו פרים נמצא דסבר ר"ש דאין חטאת שותפין מתה וא"כ מאי בעי תלמודא מאי הוי עלה.

8. העמק דבר על בראשית פרק מו פסוק כו

(כו) ובני יוסף וגו'. לפי סדר המקרא הקודם שמונה הבנים עם בניהם יחד ששים ושש. א"כ כאן ה' ראוי לכתוב ובמצרים היו נפש שלש. והכי מיבעי. ויוסף יולד לו במצרים מנשה ואפרים נפש שלש. אלא בא לרמז שלא נחשב אותו בשוה עם בניו. אלא הוא בפ"ע שנים. ובניו שנים ובזה נשלם כל הנפש שבאה כבר שבעים והיינו משום שבמצרים נחשב הבכורה ליוסף. והנה כמו שכתב הרמב"ן כ"פ די"ב שבטים פעם נחשב שבט לוי בכלל ואז נחשב מנשה ואפרים לאחד. ופעם להיפר. רק לעולם יש להם בכונה פרטית מספר שנים עשר שבטי ית. כך שבעים נפש פעם נשלם כה ופעם כה

9. ספר במדבר פרק יז

(יז) דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם לבית אבתם שנים עשר מטות איש את שמו תכתב על מטהו: (יח) ונת שם אהרן תכתב על מטה לוי כי מטה אחד לראש בית אבותם: (יט) והנחתם באהל מועד לפני העדות אשר אועד לכם שמה: (כ) והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח והשכתי מעלי את תלנות בני ישראל אשר הם מלינם עליכם:

10. העמק דבר על במדבר פרק יז פסוק יז

מאת בכל נשיאיהם וגו'. לא מכלל השבט ויהא כתוב ראובן שמעון. ועל של לוי יהיה כתוב לוי. אלא שם הנשיאים יהיה כתוב על המטות. ויהי בזה אות גם על הכהונה גם על לוייה כמו שיבואר האות במקרא כ"ג בשקדים ופרחים. ואע"ג דבאמת לא נצרכו לאות שוב על הכהונה שהרי מש"ה נעשה מהמחנות צפוי למזבח החיצון זכרון לבני ישראל וגו' מכל מקום היה גם במטה אות על הכהונה יחד עם אות הלוייה. ללמד דכמו אות הכהונה הוא לדורות כלשון הכתוב זכרון לבני ישראל וגו'. כך אות הלוייה הוא לדורות עולם. ומש"ה נכתב שם אהרן ושם הנשיאים על המטות. וע"ע במקרא הסמוך. שנים עשה מטות. משמע חוץ ממטה אהרן. שהרי כתיב מאת כל נשיאיהם הרי שבט

אפרים ושבת מנשה שני נשיאים. ואע"ג דלעולם לא נמנו אלא י"ב שבטים. ובמקום שנמנה שבט לוי אל נמנה יוסף אלא לאחד כמש"כ הרמב"ם בפרשת ברכה ובכ"מ. מכ"מ כאן לא שייך זה הכלל. שהרי אם היה נבחר שבט אחר מי שהוא היה אותו השבט יצא ממנו השבטים. ושבת אפרים ומנשה היו משלימים מנין י"ב. ואם היה נבחר שבט אפרים לחוד היה הוא יוצא ומנשה ולוי בכלל י"ב. ולזה באו המטות להורות איזה שבט מי"ג שבטים הוא נבחר ולא יהיה נמנה בכלל שבטי ישראל. ולא כמש"כ הרמב"ם ז"ל כאן:

11. דף על הדף הוריות דף ו עמוד ב

בגמ': אמר רבא והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם לנחלה הוקשו ולא לדבר אחר.

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל כתב לבאר מהו הטעם שהגביל יעקב אבינו זכויותיהם להיות כשאר שבטים לנחלה בלבד ולא לשאר ענינים ומעלות השבטים, אלא יעקב יכול ליתן רק מה שבכוחו וזכות קנינו ונחלה אשר לו, משא"כ שאר המעלות והענינים אשר הם אך מתת אלוקים לשבטים גופיהו ואין ביד יעקב להוסיף עליהם.

ובזאת מבאר היטב סדר המקרא דלעיל מינה, דקאמר (בראשית שם מ"ח ג') ויאמר יעקב אל יוסף קל שדי נראה אלי וכו' ויאמר אלי וכו' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחוזת עולם, ועתה שני בניך הנולדים לך וכו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, ובפשוטו יש להבין מה ענין סיפור התגלותו של הקב"ה בלוח למה שהמשיך על אפרים ומנשה, ולא זו בלבד שסמך הדברים אלא הדגיש ואמר "ועתה" שני בניך וגו', על כרחך כהמבואר שיעקב אין בכוחו להוסיף על השבטים אלא בדבר שהוא רכוש עצמו וקנינו. ודקדק לומר דכיון שהקב"ה נגלה איליו והבטיחו את הארץ ונתנה לו והרי היא שלו עד עולם ובידו לעשות בה כחפצו, "ועתה" אשר בידו הוא יכול הוא להוסיף את אפרים ומנשה בנוחלי הארץ.

12. בית יוסף על או"ח סימן רפד

{ז} כתוב עוד בשבלי הלקט (סי' פא) אחר קריאת התורה נהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקים בצרכי ציבור וכתב ה"ר בנימין לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא ויום שגם המתים נוחים בו ואינם נדונין ראוי להזכירם למנוחה ולברכה ולהתפלל עליהם וכן מברכים על העוסקים בצרכי ציבור וצדקה וגמילות חסדים והמתקנין נר למאור ומעילים או כל דבר לכבוד התורה והעוסקים בתורה והחי יתן אל לבו כמה גדול שכר העוסקים בתורה ובמצות ומה שנהגו להזכיר נשמות ולפסוק צדקה בעד המתים שיועיל להם מצאתי בשם ה"ר שניאור שמעתי שיש בדרש (ספרי סוף פ' שופטים) כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים [שמתכפרין בממון החיים ובספרי (סוף פ' שופטים) אינו כן והכי איתא התם כפר לעמך אלו החיים אשר פדית אלו המתים] מגיד שהמתים צריכין כפרה נמצינו למדים ששופך דמים חוטא עד יוצאי מצרים ונראה דעל זה סמכו העולם בהא דאמרין פ"ק דקידושין (לא ע"ב) אומר הרי אני כפרת משכבו (1) תוך י"ב חודש שמע מינה דמתכפרים המתים בחיים [ב]גופם והוא הדין בממונם ...

13. ילקוט ראובני על התורה - פרשת שופטים |אות קכח|:

כפר לעמך ישראל וגו'. גם לאחר מיתה יכולים הרוחות לחטוא ולהעניש כענין רוח של נבות, לכן נותנים צדקה בעד המתים, ואם הם זכאים אזי יתפללו על הנותנים ועל אשר להם:

14. ספר השל"ה הקדוש - ווי העמודים - פרק טו

ואם כן משמע מזה שצדקה אינה נוהגת במתים, ואיתא בספרי (דברים כא, ח) כפר לעמך ישראל אשר פדית ראויה כפרה זו שתכפר על כל יוצאי מצרים, (טוב ויפה לנדור נדרים וליתן צדקה עבור המתים) ובספר חסידים בסימן תתשע"ז הביא זה, והאריך שמה לומר ומכאן תקנו שנודרים צדקה שייטב לאותן שכבר מתו ומועיל למתים שהחיים מתפללין עליהם וכן הצדקה שנותנים עבורם וצדקה תציל ממות בעולם הזה ובעולם הבא עיין שם באריכות:

15. ספר חסידים - סימן תתשעא

כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' (דברים כא ח), אמרו ראויה כפרה זו שתכפר אף על יוצאי מצרים, כלומר על כל המתים שיצאו ממצרים, ואיך יכול המעשה לכפר על מי שלא עשה בחייו, והלא חטאת שמתו בעלי' למיתה אזלא, שאין כפרה לאחר מיתה, כי בחבלי מות האדם נתכפרו לו עונותיו, אלא כך אמר הקב"ה ברא מזכי אבא, כגון שהאב חוטא ונותן את בנו ללמוד תורה ומעשים טובים, הואיל וע"י האב זכה הבן, ברא מזכה אבא. ואם האבות צוו לבנים לעשות דברים לאחר מותן, הרי כשעשו הבנים כאלו יעשו האבות. ומכאן תקנו שנודרין צדקה שייטב לאותן שכבר מתו, ומצינו שהמתים מתפללים על הבנים, שנאמר (שמות טז יד) ותעל שכבת הטל, פילול שכיבת שוכבי קבר. וכן מועיל למתים שהחיים מתפללים עליהם, או צדקה שנותנים עליהם. וצדקה תציל ממות (משלי יא ד), ממות שבזה העולם וממות שלעתיד, שהרי שמואל ביקש על לוי בברכות. וכ"ש אם נותנים צדקה בשבילו, כי מה לי תפלה מה לי צדקה. ודוקא בעוה"ז יכול להטיב לנפש המת, ואם שתק בעוה"ז ולא ביקש, גם לא יבקש לעתיד, ואם ביקש בעוה"ז מטיבין למת. ור' מאיר אמר כשאמות אעלה עשן מקברו דאחר, ור' יוחנן אמר אקחנו מגיהנם, ולמה לא יכלו לעשות כן בחייהם כי רבו פשעיו של אחר, אם לא שר' מאיר בכה עשה וכן ר' יוחנן לאחר מותם, שהשוער נדחה מפניהם, ולא היו יכולים לעשות בחייהם בבקשה. והמתים מתוכחין בבית דין של מעלה, והצדיקים עושים ביניהם שלום, ופעמים שלא ימחול עד שמקבל עליו להעשות שום דבר צער לזרעו: